

УДК 327(477:438):334.712

Любов Мельничук,

кандидат політичних наук, доцент кафедри міжнародних відносин та суспільних комунікацій,

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича,

l.melnichuk@chnu.edu.ua,

ORCID ID: 0000-0002-6380-5610;

DOI 10.29038/2524-2679-2024-01-167-184

СТАНОВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКО-РУМУНСЬКИХ ВІДНОСИН КРІЗЬ ПРИЗМУ АРТІЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ

Актуалізація двосторонніх відносин у сучасній політичній науці покликана до переосмислення всієї наявної системи міжнародних відносин. Міждержавні відносини є складним і багатоетапним процесом, де питання міжкультурної комунікації, беззаперечно, є важливим.

Підкреслено, що первинно культура слугує бекграундом, який дає змогу будувати двосторонні відносини та згладжує негативи непорозумінь чи суперечок, що виникають протягом довгих років спільної історії. Артільні культурні надбання стають тією рушійною силою, котра стимулює до пошуку спільного рішення й адекватної відповіді на виклики часу заради збереження двосторонніх відносин і миру у світі. Культура посідає вагоме місце у відносинах України й Румунії, адже пришвидшує примирення та забезпечує згуртованість сусідніх народів.

На сьогодні відбувається духовне відродження й самоствердження незалежної України. Важливою складовою частиною регенерації суспільства є глибоке вивчення та осмислення історичного минулого, відновлення й збереження культурної пам'яті, формування національного патріотизму, громадянської позиції та усвідомлення власної відповідальності за збереження як успадкованої культурної спадщини, так і тієї української культури, що формується сьогодні в часи війни.

Об'єктивним підґрунтям для формування нових підходів у сфері культурно-гуманітарного співробітництва з румунською стороною є її беззастережна підтримка України з перших днів війни, безпрецедентна солідарність румунського соціуму з українським народом у його справедливій боротьбі за обстоювання національного суверенітету, територіальної цілісності й недоторканності кордонів України, рішуче засудження Румунією злочинних

дій Москви, усебічне заохочення Бухарестом євроінтеграційних прагнень нашої держави та її наближення до євроатлантичного простору.

Досліджено зародження й початок становлення культурних зв'язків між Україною та Румунією крізь призму цивілізаційного розвитку й артільного надбання – культури Трипілля-Кукутень. Здійснено розмежування термінів «Стара Європа» та «Нова Європа», розкрито унікальність культури Трипілля-Кукутень як східного аванпосту європейської цивілізації й проаналізовано її в контексті сучасної російсько-української війни, представлено музейний вимір культури Трипілля-Кукутень, виокремлено мову й традиції як коди до розуміння культури та репрезентовано спільну культуру як ключ до успішної двосторонньої міжкультурної комунікації.

Ключові слова: Україна, Румунія, культура, Трипілля-Кукутень, цивілізація, Європа, «м'яка» сила, міждержавні відносини.

Liubov Melnychuk,

Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University,

ORCID ID: 0000-0002-6380-5610

THE ESTABLISHMENT OF UKRAINIAN-ROMANIAN RELATIONS IN THE LIGHT OF COMMON CULTURE

The updating of bilateral relations in modern political science is designed to rethink the entire existing system of international relations. Interstate relations are the complex and multi-stage process, where the issue of intercultural communication is undeniably important.

The author emphasizes that culture primarily serves as a background that helps build bilateral relations and smoothes out the negatives of misunderstandings or disputes that arise over long years of shared history. Common cultural heritage becomes the driving force that stimulates the search for a common solution and an adequate response to the challenges of the time for the sake of maintaining bilateral relations and peace in the world. Culture occupies an important place in relations between Ukraine and Romania, as it accelerates reconciliation and ensures the cohesion of neighbouring peoples.

At the moment, there is a spiritual revival and self-affirmation of independent Ukraine. An important component of the regeneration of society is a deep study and comprehension of the historical past, the restoration and preservation of cultural memory, the formation of national patriotism, civic position and awareness of one's own responsibility for the preservation of both the inherited cultural heritage and the Ukrainian culture that is being formed today in times of war.

The objective basis for the formation of new approaches in the field of cultural

and humanitarian cooperation with Romania is its unconditional support for Ukraine from the first days of the war, the unprecedented solidarity of Romanian society with the Ukrainian people in their struggle to defend the national sovereignty, territorial integrity and inviolability of Ukraine's borders, Romania's strong condemnation of Moscow's criminal actions, Bucharest's comprehensive encouragement of the European integration aspirations of our country to the Euro-Atlantic area.

The author explored the origin and beginning of the cultural ties' formation between Ukraine and Romania through the prism of civilizational development and common heritage – the culture of Trypillia-Cucuteni. The author differentiates between the concepts of «Old Europe» and «New Europe», reveals the uniqueness of the culture of Trypillia-Cucuteni as an eastern outpost of European civilization and analyzes it in the context of the modern Russian-Ukrainian war, presents the museum dimension of the culture of Trypillia-Cucuteni, highlights language and traditions as codes for understanding culture and represents the common culture as the key to successful bilateral intercultural communication.

Key words: Ukraine, Romania, culture, Trypillya-Cucuteni, civilization, Europe, «soft» power, interstate relations.

*Від неолітичних сіл до організованої держави..., від звичаїв до закону,
від матриархальної релігійної влади до патріархальної політичної влади,
від таємниці до історії... Рух у майбутнє завжди передбачає
перегляд минулого [5, с.208].
(М. Томсон, 1981)*

1. ВСТУП

Постановка проблеми. Актуальність теми дослідження зумовлена реаліями сучасної війни, результатом якої стали цивілізаційні зрушення та поява нових загроз для системи безпеки всього світу, а також світової культурної спадщини. Усвідомлення власного генетичного коду й промоція своєї культурної спадщини, її збереження та популяризації повинні бути серед пріоритетних напрямів сучасної внутрішньої й зовнішньої політики України.

Україна – це не лише «живий захисний щит» усього цивілізованого світу, а й «серце» Європи. Існує кілька версій щодо місцезнаходження центру Європи. Відповідно до розрахунків географів з Імператорсько-Королівського військово-географічного інституту у Відні (1885–1887 рр.), він розміщений у селищі Ділове Закарпатської області, де й міститься

двометровий кам'яний знак із написом: «Locus Perennis Delicentissime cum libella librationes quae est in Austria et Hungaria confectacum mensura gradum meridionalum et paralleloumierum Europeum. MD CCC LXXXVII». У перекладі з латини це означає: «Це постійне, точне вічне місце, визначене спеціальним апаратом, виготовленим в Австро-Угорщині, у Європейській системі широт і довгот. 1887» [20]. Беззаперечним є той факт, що справді Україна є не лише Європою, але і її центром. Сьогодні перед нами постало важке випробування, яке ми повинні пройти, гідно вистояти й перемогти у війні за наше право жити на своїй вільній землі. Про Україну нині говорить весь світ, але розмови – це, на жаль, не завжди дії. Тому, аби усвідомити та зрозуміти дії наших сусідніх держав, ми повинні глибоко вивчити наше спільне минуле. Такий аналіз дасть змогу українцям збагнути політику стосовно України й покаже, чи вектори подальшого розвитку двосторонніх відносин є спільними або розбіжними, а наші очікування – перспективними чи марними.

Аналіз джерельної бази дослідження. Дослідження культури Трипілля-Кукутень стосуються праці понад 350 фахівців із різних країн і різних національностей, зокрема українців, румунів, поляків, чехів, німців, австрійців, британці, тому ми можемо сказати, що це справжня «міжнародна трипільська спільнота» з різними гіпотезами, припущеннями, твердженнями та міркуваннями. Одна з найвагоміших наукових публікацій видана у 2004 р. Це двотомна «Енциклопедія трипільської цивілізації» [10], над якою працювало 65 дослідників з України, Румунії, Молдови, Польщі, США.

На початку XIX ст. побачили світ фундаментальні праці Г. Шмідта та О. Кандиби, які покладено в основу періодизації культури. Вагомими в цій царині є розвідки відомої трипільознавиці Т. Пассек, яка опублікувала значну кількість ґрунтовних науково-популярних праць щодо трипільської культури [26, с. 82–83].

Особливо цінними й інформативними для нас були наукові роботи М. Відейко та Н. Бурдо [9]. У величезній кількості праць М. Відейка [7, 8, 11–15] ми знайшли відповіді на актуальні для нас питання щодо унікальності й спорідненості культур Трипілля та Кукутень, їхнього ставлення до сучасної України й підтвердили нашу гіпотезу, що культура Трипілля-Кукутень є складовою частиною найрозвиненішої цивілізації в Старій Європі.

Мета статті – дослідження початку становлення відносин між Україною та Румунією крізь призму цивілізаційного розвитку й спільного надбання – культури Трипілля-Кукутень. Визначена мета зумовила

постановку та виконання таких завдань, як розмежування термінів «Стара Європа», «Нова Європа» й «Об'єднана Європа», розкриття унікальності культури Трипілля-Кукутень як східного аванпосту європейської цивілізації, її аналіз у контексті сучасної російсько-української війни, вивчення музейного виміру культури Трипілля-Кукутень, виокремлення мови й традицій як кодів до розуміння культури.

Методи дослідження. Доробок досліджень культури Трипілля-Кукутень виокремлюється різноаспектністю й полідисциплінарністю, адже нові археологічні відкриття постійно вивчаються та аналізуються археологами, істориками, політологами, філософами тощо. Ми застосували цивілізаційний підхід, адже Трипілля та Кукутень в історії Старої Європи, України й Румунії потрібно цілком виправдано розглядати як один з етапів цивілізаційного поступу, адже трипільсько-кукутенське суспільство стало проміжним лінком між первісністю та державою.

Насамперед нами систематизовано й узагальнено наявні дослідження вчених із цієї проблематики, що сприяло подальшому розлогому вивченню проблеми становлення культурних зв'язків України та Румунії. Окрім того, застосовано політико-культурний підхід, який дав змогу представити сутність феномену культури Трипілля-Кукутень у політичному житті народів, динаміку розгортання відносин у просторі Старої Європи.

Зокрема, для збору й опрацювання матеріалів дослідження застосовували такі методи: вивчення документів, івент-аналіз, аналіз експертних оцінок. Загальнонаукові методи дали змогу здійснити опрацювання зібраної інформації для її структурування та отримання нових даних (опис і пояснення, порівняння й аналогія, аналіз і синтез, індукція та дедукція, систематизація й формалізація, абстрагування та узагальнення).

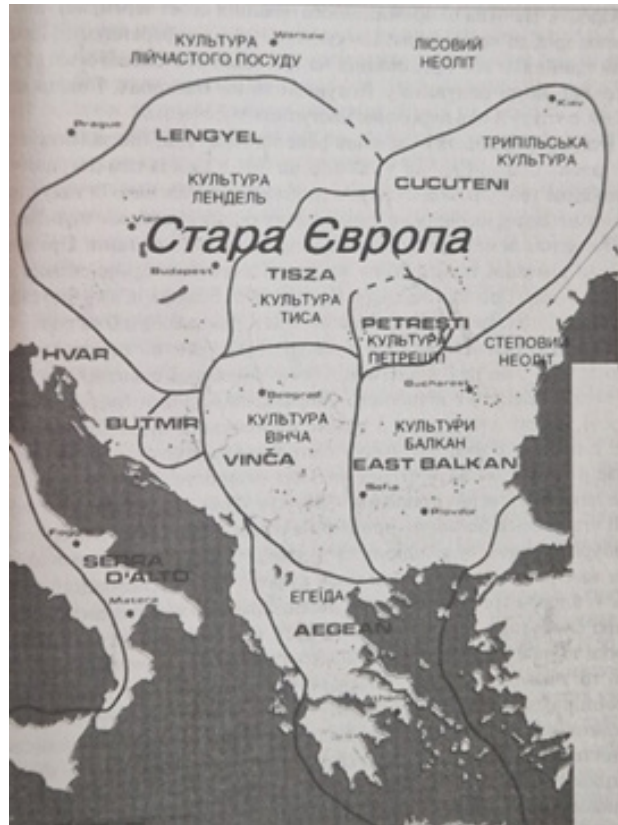
2. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

«Стара Європа» vs «Нова Європа»

У сучасній літературі ми можемо натрапити на кілька актуальних словосполучень зі словом Європа, зокрема «Об'єднана Європа», «Стара Європа», «Нова Європа». Коли ми говоримо про «Об'єднану Європу», то асоціюємо це словосполучення з Європейським Економічним Співтовариством, що утворилося після Другої світової війни, у ХХІ ст. його кордони географічно значно розширилися, а саме організація трансформувалася в Європейський Союз і набула рис як економічного, так і політичного наддержавного утворення. Далі «Стару Європу» асоціюємо з територіями, що були осередками розвитку й трансформування європейсь-

кої цивілізації, де територія України очевидно та цілком виправдано займають свою нішу. Складну концепцію цивілізації Старої Європи запропоновано понад 40 років тому литовсько-американською вченою, археологинею й антропологинею Марією Гімбутас.

Рис. 1. Карта археологічних культур Старої Європи, V тис. до н.е.
(за М. Гімбутас [14, с. 227])

Водночас «Новою Європою» називаємо ті країни, які на сьогодні є членами ЄС, після кількох етапів його розширення, зокрема держави Центрально-Східної Європи, які сьогодні формують єдиний європейський геополітичний курс, аби бути вагомим міжнародним актором.

Яке місце України в цих вимірах Європи? Географічний центр Європи розміщений саме на території України, де-факто Україна є частиною Європи, розділяє її цивілізаційні погляди, демократичні цінності та є частиною її внутрішнього ринку, однак де-юре політично й економічно вона поза її межами.

Якщо розглянути термін «Стара Європа» в більш широкому розумінні, то його ввели не політологи, а саме археологи. Кількома тисячоліттями тому «Стара Європа» була одним з осередків виникнення цивілізацій і у XXI ст. вона значно змінила свої геополітичні контури.

Як стверджують археологи, ті країни, що визнані сьогодні центрами цивілізації, у давні часи населяли народи, що не мали значного успіху

в побутовому, технологічному та культурному розвитку. Цивілізована частина «Старої Європи» представлена східною частиною Апеннінського півострова, Балканами, територією таких сучасних держав, як Чехія, Угорщина, Словаччина, Румунія, Молдова, і територією України від Карпатських гір до річки Дніпро [15, с.10].

У сучасному геополітичному вимірі недоречно використовувати визначення «Стара Європа» з історико-політичного погляду, адже це протиставляє дві групи нерівнозначних за силою й впливом держав, а саме тих, які засновували ЄЕС, та «нових» членів Європейського Союзу, що приєдналися до нього в результаті кількох етапів розширення [9].

Цивілізація Старої Європи з її укріпленими поселеннями, храмами й розвиненою релігією досягла розквіту в неоліті та мідному віці. Із кінця VI до початку III тис. е. кукутенсько-трипільська культура була східним кордоном Старої Європи. Коли в другій частині V ст. до н. е. зникли цивілізації Вінча й Караново, Трипілля протягом 1000 років продовжувало

Рис. 2. Карта неолітичних культур бл. 5500–6000 років тому [2]

традиції староевропейської цивілізації. Тому Трипілля – протокультура, міста якої були найбільшими поселеннями Європи 6000–5000 років тому [7].

Дослідження про розвиток та розповсюдження Трипільсько-Кукутенської культури надає вагому інформацію про ранню історію Європи. Згадана культура існувала приблизно з 5500 до 2750 років до н. е., тобто в епоху неоліту та мідного віку, на території таких сучасних південно-східних держав Європи, як Україна (західна, центральна й південна території), Румунія (східна та північно-східна території) і Молдова. Зокрема, на території цих держав виявлено понад 2440 поселень, які були адміністративними, військовими й релігійними осередками, а знайдені там артефакти свідчать про прогресивність розвитку культури в той час.

Культура Трипілля-Кукутеня була поширена на території, що охоплювала близько 25 % площі Старої Європи V–IV тис. до н. е., а пограничне розташування трипільської культури надавало їй низку стратегічних переваг, зокрема доступ до значних природних ресурсів, рівнинні території [14, с. 228].

Стародавній Схід і Європа показали два шляхи розвитку цивілізації в IV тис. до н. е. – зростання перших міст і держав у Месопотамії та тимчасове згортання суспільного прогресу в деяких регіонах Старої Європи. Щодо цього на прикладі зростання й занепаду трипільських протоміст можна досліджувати перші кроки урбанізації [7] та поширення культури на нові території. Вивчення й дослідження трипільсько-кукутенської культури дає багатосторонню візію щодо формування культурних зв'язків України та Румунії.

Трипілля-Кукутеня – східний аванпост європейської цивілізації

Особливий інтерес та цінність для нас становить одна з цивілізацій «Старої Європи» Трипілля-Кукутеня, яка існувала на територіях сучасної України, Румунії й Молдови. В Україні ця культура відома під назвою Трипільська культура, адже перше трипільське поселення відкрито в 1893–1894 рр. археологом Вікентієм Хвойкою в селі Трипілля, що на Київщині. У Румунії та Молдові вона має назву Кукутенська культура. У 1884 р. на території Румунії біля села Кукутеня розпочалися дослідження стародавніх поселень неолітичної, а згодом енеолітичної доби, які й отримали свою назву відповідно до місця їх відкриття. У літературі Румунії ми можемо знайти кілька назв цієї культури, а саме Прекукутеня, Кукутеня і Городішня – Фолтешть – Ербічень, адже їх знайшли в різних частинах Румунії, у той час як в Україні ця культура має одну назву – Трипільська.

Передусім треба пояснити, із якого погляду ми розглядатимемо Трипілля-Кукутеня – як культуру чи як цивілізацію? Щодо археології

Трипілля-Кукутеня однозначно є культурою, адже це сукупність подібних археологічних знахідок на певній території в певний час, а от із політичного погляду Трипілля-Кукутеня трактуватиметься як певне зорганізоване суспільство, рівень розвитку якого вимірюватиметься категорією «цивілізація». Більше того, цивілізацію можна розглядати як явище стадіальне або культурне [12, с. 6]. Зважаючи на все вищезазначене, у нашому дослідженні ми оперуватимемо обома термінами.

Уведення в наукове життя терміна «трипільська археологічна культура» відбулося 16 серпня 1899 р., коли В. В. Хвойка виступив із доповіддю про свої археологічні розкопки в Київському повіті [9, с. 35]. Доповідь стала предметом обговорення науковців та припущення кількох гіпотез про те, що ця культура прийшла з півдня, через Румунію, а її центр може бути в Греції та те що визначити напрям, у якому поширювалася культура, неможливо, а можна лише окреслити територію її поширення [9, с. 37].

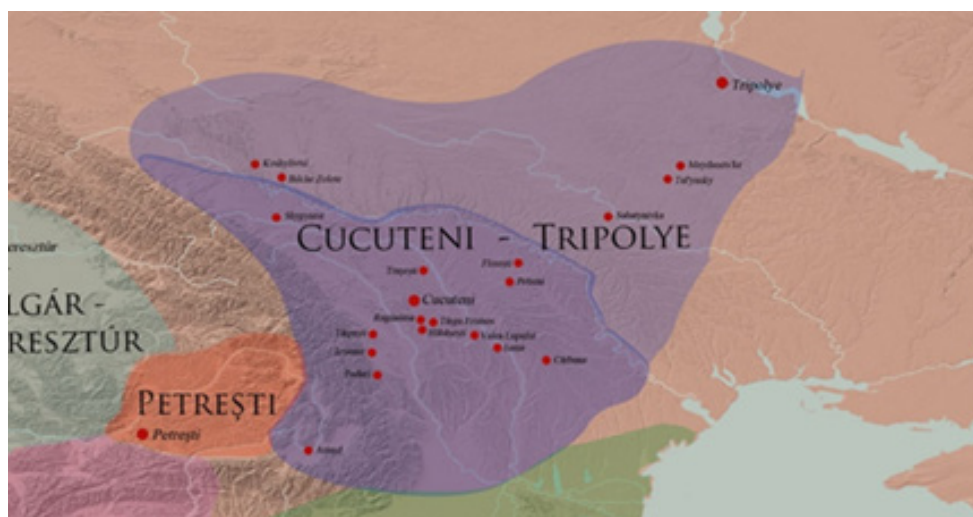

Рис. 3. Мапа кукутенської та трипільської цивілізації [28]

Дослідження поселень Кукутеня почалося у 80-х роках ХІХ ст. поблизу міста Ясси в Румунії. У 1885 р. Н. Белдичану опублікував статтю «Кукутенські старожитності», а згодом археолог Г. Буцуряну (авт. Grigore С. Vuțureanu) почав розкопки на цій території [12, с.13].

Питання періодизації культури Трипілля-Кукутеня актуалізувалося наприкінці 20-х – на початку 30-х років ХХ ст. і в багатьох країнах опубліковано цінні праці, зокрема відомий німецький археолог, який на початку ХІХ ст. вів розкопки в Румунії, Губерт Шмідт опираючись на стратиграфічний і стилістичний аналіз матеріалів із розкопок поселення Кукутеня, виділив у ній етапи А, А–В і В [3]. Згодом періодизацію Г. Шмідта опрацьовано румунськими археологами, зокрема її доопрацьовав В. Ду-мітреску й нині вона є основною для археологів Румунії та Молдови [27].

В Україні з 1930-х рр. для періодизації трипільської культури використовують напрацювання Т. Пассек із деякими доповненнями.

Після Першої світової над розкопками і в Україні, і в Румунії активно працювали польські археологи. У 1930–40-х роках ґрунтовними були розкопки румунського археолога В. Думітреску на багатошаровому поселенні Траян. Друга світова війна зупинила роботу археологів, а О. Кандиба (авт. псевдонім – Олег Ольжич, археолог, український поет, політичний діяч, син відомого українського поета Олександра Олеся) загинув у німецькому концтаборі. Багато експонатів колекцій утрачено, однак удалося частину перевезти до інших країн. Так, колекції Одеського археологічного музею були вивезені до Румунії, трипільські знахідки з Коломийщини та околиць Халеп'ї (авт. Халеп'я – це озеро, розцнене за 50 кілометрів від Києва) відправлено з Києва до Німеччини. У цей складний період відбулися перші наукові контакти археологів України й Румунії. Після завершення Другої світової війни Т. Пассек очолила молдовську археологічну експедицію, після котрої поживалися дискусії щодо походження культури Трипільля-Кукутен, а також на території Молдови розгорнув широкі розкопки В. Маркевич. На початку 70-х років ХХ ст. в Україні й Молдові виявлено 1297 поселень, могильників та окремих поховань. Для порівняння: у Румунії перелік кукутенських старожитностей становив понад 3000 пунктів, за підрахунками 2004 р., загальна кількість пам'яток культури Кукутен-Трипільля – 4400 одиниць [12, с. 15–20]. Зокрема, у Молдові й Україні виявлено понад 2440 мегапоселень Трипільля-Кукутен станом на 2014 р. [8].

Таблиця 1 [12, с. 29]

Україна	Румунія
Трипільля А	Докукутен (Прекукутен) I–III
Трипільля VI	Кукутен A1–A4
Трипільля VI/II, частково VII	Кукутен A–B (1–3)
Трипільля VII, CI	Кукутен B (1–3)
Трипільля CII	Городішня-Фолтешті

Румунські археологи зазвичай широко популяризували результати своїх досліджень. У 60–80-х р. ХХ ст. цінні розкопки провели румунські археологи та в 1984 р. на місці розкопок проведено міжнародний конгрес

і святкування 100-річчя культури Кукукутень, однак на ньому не були присутні дослідники трипільської культури з України. В Україні протягом 1980-х років досліджували поселення-гіганти і до початку 1990-х років працювала велика Трипільська експедиція. У 1997 р. в Греції представлено виставку кукутенських старожитностей «Остання цивілізація мідного віку в Європі» [12, с. 23–24].

Трипільська археологічна культура й знання про неї впродовж минулого століття інтегрувались у виміри сучасної історії, політики та культури України, а спадщина трипільського світу стала вагомим компонентом загальноєвропейських здобутків доби зародження цивілізації [14, с. 236–237].

Близько семи тисяч років тому трипільці налагоджували та підтримували зв'язки з представниками інших культур не лише на території «Старої Європи», а й Кавказу, можливо Месопотамії й Малої Азії, здійснювали економічний та культурний обмін. Трипільцям удалося побудувати власну цивілізацію завдяки ресурсам території їх проживання, своїм умінням і знанням [15, с. 10]. Землеробство та метал були в основі розвитку цивілізації. Для культури Трипілля-Кукутень характерне поширення мідних виробів, типових для таких культур, як Тисаполгар і Бодрогкерестур [14, с. 232].

Ураховуючи те, що на сході кордони Старої Європи сягали Дніпра й охоплювали значну територію сучасної України, очевидно те, що трипільська цивілізація є інтегральною частиною цивілізації Старої Європи. Понад 7000 років тому для трипільців не було ні довготривалого очікування своєї черга, ані довгих переговорів, ані всетрипільсько-кукутенського референдуму [14, с. 227–228] щодо членства в альянсі «Старої Європи».

«Стара Європа» не могла існувати сама по собі й ніколи так не було. Вона розширювала свої територіальні та культурні межі, однак не завжди це відбувалося так «м'яко» та вдало, як у випадку зі спільнотою Трипілля-Кукутень. Інколи нові культурні утворення виникали на основі місцевих традицій із залученням лише деяких досягнень і культурних надбань, які приходили ззовні [9, с. 254–255].

Водночас «українська ідентичність виникла під сильними впливами західних ідей: ідеї обмеження центральної влади та самоуправління» [24] і той довгий та тернистий шлях боротьби українців за право жити на своїй землі й берегти свою ідентичність і закарбувався в духовному «ДНК» українців, які сьогодні знову відстоюють свою державу та своє право бути незалежними й жити на своїй землі. Україна сьогодні – це справжній аванпост усієї західної цивілізації, демократичних цінностей та свобод.

І як тут не згадати слова відомого українського письменника Тараса Шевченка «*Борітеся – поборете! Вам Бог помагає! За вас правда, за вас слава І воля святая!*» [31, с. 263].

Протягом двох із половиною тисячоліть культура Трипілля-Кукутень була східним форпостом цивілізованого життя на просторах «Старої Європи» та її провідником впливу на північ, південь і схід. У IV тис. до н. е. землі між Карпатами й Дніпром були серед останніх осередків, де збереглися та культивувалися культурні, технічні й духовні традиції «Старої Європи». Кінець існування трипільської культури припадає на час усеосяжних трансформацій у «Старій Європі» [14, с. 233–234].

Музейний вимір культури Трипілля-Кукутень

Археологічна спадщина культурно-історичної спільноти Трипілля-Кукутень за обсягами накопичених і потенційних матеріалів є унікальною та її можна порівняти зі скарбами скіфських курганів, міст Київської Русі чи античних міст Надчорномор'я [19, с.110].

У Національному музеї історії в Києві на початку XXI ст. зберігалось понад 65 тисяч експонатів трипільської культури і це є одна з найбільших музейних трипільських колекцій в Україні. Так само в столиці України розміщений Археологічний музей Інституту археології Національної академії наук України, а в 1982 р. відкрито Музей історії Києва, де також представлено трипільську культуру. Звісно, що є музей і в самому селі Трипілля – Київський обласний археологічний музей, – біля будівлі якого встановлено погруддя Вікентію Хвойці [9, с. 40] .

Трипільські раритети також представлені в експозиціях інших міст України, а саме на Черкащині, Тернопільщині, у Вінницькій та Івано-Франківській областях, у Львові, Одесі, Херсоні. Значне зібрання трипільських старожитностей представлено в Чернівецькому обласному краєзнавчому музеї, який відкрито в XIX ст., де є речі з розкопок у с. Шипинці. Цікаво, що саме знахідки, зроблені під час розкопок «Буковинської Трої» (трипільського поселення біля с. Шипинці), стали основою колекції трипільських речей Віденського природничого музею.

Експозиції з експонатами культури Кукутень можна побачити як у найбільших державних музеях Румунії, так і в локальних – Бухаресті, Яссах, Пятра-Нямці, Бакеу, Сучаві, Ботошань, Таргу Фрумос, Онешть, Васлуй. Згадані музеї в 1987 р. спільними зусиллями організували в Афінах (Греція) виставку під назвою «Кукутень – остання велика цивілізація мідного віку в Європі» [9, с. 49].

На основі вражень від музейних експозицій можемо з упевненістю сказати, що світ Трипільської культури та культури Кукутень водночас і

подібний, і відмінний. Передусім, це пояснюється іншим топографічним розміщенням поселень і різними ландшафтами місцевості, адже поруч стоять гори Карпати, за якими простягалися території Старої Європи [9, с. 252]. Однак одночасно відчувається близькість в археологічних знахідках, типах поселення, методах виготовлення знарядь праці й ремеслах.

Потрібно зазначити, що трипільські знахідки також представлені в музеях Польщі, Великої Британії, Австрії й США.

Мова та традиції як коди до розуміння культури

Етномовна картина України вирізняється значною строкатістю. З огляду на це, регіональні відмінності простежуються чітко й виразно, що обумовлено специфікою становлення регіону й додаючи до традиційного переліку мов, присутніх у мовному арсеналі українців як елементи багатомовності ще й такі мови, як румунська, угорська, болгарська, словацька й ін. У зв'язку з інтенсифікацією міграційних процесів у містах України пройшли певні етапи становлення та продовжують формуватися нові мовні общини [32, с. 91].

Мова є одним із конститутивних атрибутів культури. Важливим компонентом слов'янських мов, наявність якого відрізняє ці мови від інших індоєвропейських і зближує з мовами Східного Середземномор'я (від Балкан до Криту), є трипільська мова [15, с. 39]. Основу власної системи знаків трипільці успадкували від найдавніших неолітичних культур Старої Європи і їм також було відоме Дунайське письмо або, як ще його називають, Давньоєвропейське письмо (Danube script/ Old European script) [15, с. 28]. Українській мові вдалося зберегти спадщину трипільця у своєму лексиконі, зокрема власних іменах, географічних назвах. Цьому є цілком логічне пояснення, адже українська мова розповсюджена на території, яку у свій час населяли трипільці.

Духовний світ трипільців та кукутенців, який досі залишається доволі складним для розуміння й інтерпретації, пронизаний ідеологією землеробства, тому й головною постагтю їх пантеону був образ жінки-матері – Великої богині родючості. Їхня модель світобудови охоплювала підземний світ, наземний простір із рослинами, живими істотами та небесну сферу. Знакова система постала з умовно-символічного напруму мистецтва, а її творці уникали прямого копіювання реального світу, хоча й зображували його [19, с. 125].

Специфіка вербального вираження й маркування національно-культурної та національно-мовної свідомості українців зумовлюється особливостями історичного розвитку держави й багатомовністю у зв'язку з тривалим періодом недержавного розвитку української мови, постійним

впливом та тисненням на неї тих мов, які мали статус державних у країнах, до складу яких у різні періоди входили окремі українські історичні землі [32, с. 118].

Трипільські знакові системи мають корені в «староєвропейському письмі», проте лише на початку свого існування. Надалі трипільці пішли шляхом створення власної незалежної системи, яка вже ставала в дечому відмінною від європейської. Однак потрібно зазначити, що користування єдиним за походженням набором знаків і символів стало основою для взаємного розуміння «повідомлень» та «текстів» і це зафіксовано в орнаментальних композиціях на посуді й антропоморфній пластиці [14, с. 229].

Багато визначальних мотивів трипільського орнаменту збереглися в українських народних вишивках, килимах, народній кераміці, а особливо в українських великодніх писанках до сьогодні. Більше того, основним заняттям трипільців, як і українців, у наші дні було землеробство. Ураховуючи вищесказане, можемо стверджувати, що населення трипільської культури стало праосновою українського народу [17].

Потрібно зазначити, що трипільці будували одно- чи двоповерхові житла з дерева й глини та заклали основи монументальної архітектури, яка в загальних рисах споріднена з архітектурою давніх землеробів Південно-Східної Європи, носіїв культур фракійського енеоліту та Вінча [12, с. 8, 76].

З аксіологічного погляду, багатомовність українського суспільства амбівалентна, тобто залежно від обставин і конкретних ситуацій вона може бути позитивним явищем, негативним або ж нейтральним [32, с. 103]. Водночас суспільне сприйняття багатомовності або ж двомовності в останні роки набуло політичного забарвлення і, як наслідок – російсько-української війни (2014- ...), перетворюється на один із важливих напрямів політичного маневрування й формування геополітичної ідеї. Тому в цьому контексті доцільно процитувати висловлювання Ярослава Грицака: *«Екзистенційна загроза породжує почуття сильної солідарності й любові. Це, може, дивно звучить, патетично, але Україна зараз – країна любові. Ми ніколи так сильно не любили себе й свою батьківщину... Я вірю, що Україна стане новим центральноєвропейським тигром»* [24].

3. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Відомі нам культура Трипільля на території України та культура Кукутеня на території Румунії, а також Молдови належать до однієї культурної композиції. Однозначно сьогодні представлені археологічні культури варті того, щоб вивчатися як невід'ємні складові частини

розвитку європейської цивілізації. Трипільці жили й розвивали свою культуру на землях України в той час, коли на місці Бібла, одного з найдавніших міст світу, з'явилися перші жителі, а на острові Мальта лише почалося будівництво мегалітичних храмів.

Геополітичні ідеї та політичні концепції завжди ґрунтуються на знаннях про власну історію й культуру, тому пізнання власного минулого та минулого інших держав дає чітке розуміння розстановки сил на міжнародній арені, утворення коаліцій і майбутнього глобального поступу.

До початку повномасштабної війни в Україні значна частина українців не часто замислювалася про власні духовні цінності, про свою культуру і їх значущість. Війна все змінила й дала поштовх до розміркованого усвідомлення вартості власного життя та значення в ньому культури, війна стала тим мірилом, що чітко й безпомилково показала істинне «обличчя» сучасного світу, війна внесла нові сенси в життя кожного українця.

У наші дні відбувається культурне та духовне відродження незалежної України як невід'ємної частини єдиної Європи. Українцям потрібно усвідомити культурні цінності, якими вони володіють, та ідентифікувати себе як справжніх європейців, котрі виборюють свою незалежність, територіальну цілісність, а найголовніше – право на життя як для себе, так і для майбутніх поколінь незламних українців.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Dumitrescu, V. (1988). Quelques remarques a propos de la datation des cultures eneolithiques du Bas-Danube et des Balcanes. *Dacia*, XXXII(1–2), 141–143.
2. Map of Neolithic cultures from c. 5,500 to 6,000 years ago. URL: https://www.eupe-dia.com/europe/neolithic_europe_map.shtml.
3. Schmidt, H. (1932). Cucuteni in der Oberen Moldau, Rumanien. *Die befestigte Siedlung mit bemalte Keramik von der Steinkupferzeit in bis die vollentwickelte Bronzezeit*.
4. Științe exacte și mai puțin exacte (2008). *Comunicări prezentate la primul simpozion CUCUTENI– 5000 Redivivus* / V. Dorogan (ed.), (p. 332). Editura UTM, 332 p.
5. Thompson, F. M. L. (1981). Social Control in Victorian Britain. *Economic History Review*, 34 (2), 189–208.
6. Țurcanu, S. (2018). Păsările în Imaginarul lumii Cucuteni-Tripolie. *Noi reprezentări plastice. Cercetări Istorice*, XXXVII, 15.
7. Videiko, M. (2002) Trypillya culture proto-cities. *History of investigations*. URL: <http://www.iananu.kiev.ua/privatl/pages/Widejko/txt/cities.html>

8. Videiko, M. (2011). Trypillia culture proto-cities after 40 years of investigations. *Trypillian Civilization journal*. URL: <https://www.trypillia.com/2011/89-2011-2-archaeology-trypillia-culture-proto-cities-after-40-years-of-investigations>
9. Бурдо, Н., Відейко, М. Ю. (2007) Трипільська культура. Спогади про золотий вік. *Фоліо*, 415 с.
10. Бурдо, Н. (2004). Енциклопедія Трипільської цивілізації: Т. 1. Книга 1 (М. Відейко, ред.)/Державне підприємство Книжкова палата України ім. Івана Федорова, Національна комісія України у справах ЮНЕСКО, Корпорація «Індустріальна спілка Донбасу», ЗАТ «Петроімпекс», 703 с.
11. Відейко, М. (2005) Трипільська археологічна культура в Україні. Київ: Обл. археол. музей у с. Трипілля, 31 с.
12. Відейко, М. (2008). Трипільська цивілізація. *Наш час*, 160 с.
13. Відейко, М., Гошко, Т. (2018). Золото трипільців: пошуки ведуть в Анатолію? *Археологія*, № 4, с.79–85.
14. Відейко, М. (2007). Шляхами трипільського світу. *Наш час*, 296 с.
15. Відейко, М. (2008). Україна: від трипілля до антів. КВІЦ, 280 с.
16. Гуменна, Д. (1978). Минуле пливе в прийдешнє. *Українська вільна академія наук у США*, 384 с.
17. До 125-річчя з часу відкриття (1893). Трипільської культури, однієї із стародавніх культур IV–III тисячоліть до н. е. URL: <https://nlu.org.ua/vustavki.php?id=670>
18. Дяченко, О. (2008). Динаміка зміни чисельності населення Володимирівсько-Томашівської лінії розвитку західотрипільської культури. *Археологія*, № 4, с. 9–17.
19. Залізняк, Л., Моця, О., Заруб, В. (2005). Археологія України: курс лекцій. Київ: Либідь, 504 с.
20. Заставний, Ф. (1994). Географія України. у 2-х кн. *Світ*, 472 с.
21. Кліменко, Н. (Уклад.). (2013). Культура Кукутень – Трипілля: до 120-річчя від часу відкриття трипільської культури: історико-краєзнавча довідка. Київська обласна бібліотека для юнацтва, 105 с.
22. Мосенкіс, Ю. (2001). Мова трипільської культури: Джерела, методи, результати реконструкції. НДІТІАМ, 163 с.
23. Мосенкіс, Ю. (2009). Мовно-культурний простір Євразії від праукраїнського Трипілля до протокитайського Яншао. Умань: Жовтий, 73 с.
24. Мусаєва, С., & Алієв, А. (2022, 1 травня). Ярослав Грицак: Україна стане новим центральноевропейським тигром. *Українська правда*. <https://www.pravda.com.ua/articles/2022/05/1/7343225/>
25. Наливайко, С. (1992). Трипілля і Халап'я: дивовижні паралелі. У *Космос Древньої України. Трипілля-Троянь: мітологія філософія етногенез* (с. 158–173).
26. Пассек, Т. (1941). Трипільська культура: наук.-попул. нарис. АН УРСР, 1941, 84 с.
27. Тетяна Сергіївна Пассек. (б. д.). *SPADOK.ORG.UA*. URL: <https://spadok.org.ua/trypillya/tetyana-sergi-vna-passek-doslidnytsya-trypilsko-kultury>
28. Трипільська культура на землях України. (б. д.). *SPADOK.ORG.UA*. URL: <https://spadok.org.ua/trypillya/trypilska-kultura-abo-de-pochynalasya-istoriya-nashoyi-krayiny>
29. Усачук, А., Коваль, Ю. (2014) Пізньотрипільський кубок з північно-східного Приазов'я. *Археологія*, № 4, с. 104–109.

30. Цвек, О. Скакун, Н., Терьохіна, В. (2017) Вивчення пам'яток трипільської спільності Верхнього Подністров'я. *Археологія*, № 2, с. 90–109.
31. Шевченко, Т. Поема «Кавказ». Кобзар. (с. 261–266).
32. Яковлева, О. (2015). Багатомовність українського суспільства як регулятивний фактор освіти і виховання в системі вищих навчальних закладів у контексті світового досвіду: [дис. д-ра філос. наук]. Національна академія педагогічних наук України, 416 с.

REFERENCES

1. Dumitrescu, V. (1988). Quelques remarques a propos de la datation des cultures eneolithiques du Bas-Danube et des Balcanes. *Dacia*, XXXII(1–2), 141–143.
2. Map of Neolithic cultures from c. 5,500 to 6,000 years ago. URL: https://www.eupedia.com/europe/neolithic_europe_map.shtml.
3. Schmidt, H. (1932). Cucuteni in der Oberen Moldau, Rumanien. Die befestigte Siedlung mit bemalte Keramik von der Steinkupferzeit in bis die vollentwickelte Bronzezeit.
4. Ştiinţe exacte şi mai puţin exacte (2008). Comunicări prezentate la primul simpozion CUCUTENI – 5000 Redivivum s/ V. Dorogan (ed.). (p. 332). Editura UTM, 332 p.
5. Thompson, F. M. L. (1981). Social Control in Victorian Britain. *Economic History Review*, 34(2), 189–208.
6. Țurcanu, S. (2018). Păsările în Imaginarul lumii Cucuteni-Tripolie. Noi reprezentări plastice. *Cercetări Istorice*, XXXVII, 15.
7. Videiko, M. (2002). Trypillia culture proto-cities. *History of investigations*. URL: <http://www.iananu.kiev.ua/privatl/pages/Widejko/txt/cities.html>
8. Videiko, M. (2011). Trypillia culture proto-cities after 40 years of investigations. *Trypillian Civilization journal*. URL: <https://www.trypillia.com/2011/89-2011-2-archaeology-trypillia-culture-proto-cities-after-40-years-of-investigations>
9. Burdo, N., Videiko, M. Iu. (2007). Trypilska kultura. Spohady pro zoloty vik. *Folio*, 415 p.
10. Burdo, N. (2004). Entsyklopediia Trypilskoï tsyvilizatsii: T. 1. Knyha 1 (M. Videiko, red.). Derzhavne pidpriemstvo Knyzhkova palata Ukrainy im. Ivana Fedorova, Natsionalna komisiia Ukrainy u spravakh YuNESKO, Korporatsiia «Industrialna spilka Donbasu», ZAT «Petroimpeks», 703 p.
11. Videiko, M. (2005) Trypilska arkheolohichna kultura v Ukraini. Kyiv. obl. arkheol. muzei v s. Trypillia, 31 p.
12. Videiko, M. (2008). Trypilska tsyvilizatsiia. *Nash chas*, 160 p.
13. Videiko, M., Hoshko, T. (2018). Zoloto trypiltiv: poshuky vedut v Anatoliiu? *Arkheolohiia*, № 4, p.79–85.
14. Videiko, M. (2007). Shliakhamy trypilskoho svitu. *Nash chas*, 296 p.
15. Videiko, M. (2008). Ukraina: vid trypillia do antiv. KVITs, 280 p.

16. Humenna, D. (1978) Mynule plyve v pryideshnie. Ukrainskoi Vilnoi Akademii Nauk u SShA, 384 p.
17. Do 125-richchia z chasu vidkryttia (1893) Trypilskoï kultury, odniiei iz staro-davnikh kultur IV–III tysiacholit do n. e. URL: <https://nlu.org.ua/vustavki.php?id=670>
18. Diachenko, O. (2008) Dynamika zminy chyselnosti naselennia Volodymyrivsko-Tomashivskoi linii rozvytku zakhidnotrypilskoï kultury. *Arkheolohiia*, № 4, p. 9–17.
19. Zalizniak, L., Motsia, O., Zarub, V. (2005). *Arkheolohiia Ukrainy: kurs lektsii*. Lybid, 504 p.
20. Zastavnyi, F. (1994). Heohrafiia Ukrainy. U 2-kh kn. *Svit*, 472 p.
21. Klimenko, N. (Uklad.). (2013). *Kultura Kukuten – Trypillia: do 120-richchia vid chasu vidkryttia trypilskoï kultury: istoryko-kraieznavcha dovidka*. Kyivska oblasna biblioteka dlia yunatstva, 105 p.
22. Mosenkis, Yu. (2001). *Mova trypilskoï kultury: Dzherela, metody, rezultaty rekonstruktsii*. *NDITIAM*, 163 p.
23. Mosenkis, Yu. (2009). *Movno-kulturnyi prostir Yevrazii vid praukrainskoho Trypillia do protokytayskoho Yanshao*. Uman: Zhovtyi, 73 p.
24. Musaieva, S., & Aliiev, A. (2022, 1 travnia). Yaroslav Hrytsak: Ukraina stane novym tsentralnoievropeiskym tyhrom. *Ukrainska pravda*. <https://www.pravda.com.ua/articles/2022/05/1/7343225/>
25. Nalyvaiko, S. (1992). Trypillia i Khalap'ia: dyvovyzhni paraleli. U *Kosmos Drevnoi Ukrainy. Trypillia-Troian: mitolohiia filosofii etnohenez* (p. 158–173).
26. Passek, T. (1941) Trypilska kultura: Nauk.-popul. narys. AN URSSR, 84 p.
27. Tetiana Serhiivna Passek. (b. d.). *SPADOK.ORG.UA*. URL: <https://spadok.org.ua/trypillia/tetyana-sergi-vna-passek-doslidnytsya-trypilsko-kultury>
28. Trypilska kultura na zemliakh Ukrainy. (b. d.). *SPADOK.ORG.UA*. URL: <https://spadok.org.ua/trypillia/trypilska-kultura-abo-de-pochynalasya-istoriya-nashoyi-krayiny>
29. Usachuk, A., Koval, Yu. (2014). Piznotrypilskyi kubok z pivnichno-skhidnoho Pryazovia. *Arkheolohiia*, № 4, p. 104–109.
30. Tsvek, O. Skakun, N., Terokhina, V. (2017) Vyvchennia pamiatok trypilskoï spilnosti Verkhnoho Podnistrovia. *Arkheolohiia*, № 2, p. 90–109.
31. Shevchenko, T. Poema «Kavkaz». *Kobzar* (p. 261–266).
32. Iakovleva, O. (2015). Bahatomovnist ukrainskoho suspilstva yak rehuliatyvnyi faktor osvity i vykhovannia v systemi vyshchykh navchalnykh zakladiv u konteksti svi-tovoho dosvidu: [dys. d-ra filos. nauk]. Natsionalna akademiia pedahohichnykh nauk Ukrainy, 416 p.

Матеріал надійшов до редакції 09.03.2024 р.